

6. Григорук С. І. Колористична лексика в поезії Г. Р. Державіна (у контексті поетичного мовлення епохи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 „Російська мова" / С. І. Григорук. – К., 1998. – 18 с.
7. Герасименко И. А. Семантика русских цветообозначений : монография / И. А. Герасименко ; Горловс. гос. пед. ин-т иностр. яз. – Горловка, 2010. – 439 с.
8. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія / С. Я. Єрмоленко. – К. : Інститут української мови НАН України, 2009. – 352 с.
9. Колодюк І. В. Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть ХХ століття – початок ХХІ ст.) : Монографія / І. В. Колодюк. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет", 2006. – 147 с.
10. Шмелёв Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелёв – М. : Просвещение, 1964. – 244 с.

УДК 800

**Величко Н. М.**  
(Київ, Україна)

### **ОСОБЛИВОСТІ ЗВЕРТАННЯ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ І НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ** (на матеріалі німецької та англійської мов)

*У статті розглядаються форми звертання, вживані в університетському і науковому середовищі, визначаються їх особливості та чинники, що впливають на вживання тих чи інших форм.*

**Ключові слова:** (шанобливі) форми звертання, титул, університетське та наукове середовище.

*В статье рассматриваются формы обращения, которые употребляются в университетской и научной среде, определяются их особенности и факторы, которые влияют на употребление тех или иных форм.*

**Ключевые слова:** (почтительные) формы обращения, титул, университетская и научная среда.

*The article focuses on the forms of address in the university and scientific environment. It defines the speciality of address and reasons that influence the usage of these or those forms of address.*

**Key words:** forms of address, honorable forms of address, title, university and scientific environment.

Під мовленнєвим етикетом традиційно розуміють мікросистему національно специфічних стійких формул спілкування, прийнятих і приписаних суспільством для встановлення контакту між співрозмовниками, підтримання спілкування у певній тональ-

ності. Систему мовленнєвого етикету нації складає сукупність усіх можливих етикетних формул. Незважаючи на чимало спільних рис, мовленнєвий етикет кожного народу є своєрідним, неповторним. Для кожного народу характерними є свої специфічні риси, що залежать від специфіки форм вираження, властивих членам конкретного національно-мовного колективу. У мовних стереотипах поведінки концентруються елементи національної вдачі, національного характеру, що сформувалися століттями під впливом соціально-економічних і політичних зрушень.

Однією з найуживаніших мовних універсалій, пов'язаних із мовленнєвим етикетом, є звертання. Звертаннями насамперед служать імена людей, назви осіб за спорідненістю, положенням у суспільстві, професією, заняттям, посадою, званням, національною або віковою ознакою, взаєминами між людьми. Без них важко уявити собі комунікацію.

Університетське та наукове середовище охоплює викладачів, студентів, ректорів, деканів, студентів, професорів, докторів та інших співробітників. Залежно від посади, наукового ступеня, звання, стажу та інших чинників слід використовувати ті чи ті форми звертання. Кожна країна має свої особливості звертання в університетських та наукових осередках, що знаходить відображення у виборі його форм. Соціальна структура суспільства, відносини та зміни також позначаються на структурі звертання.

Звертання регулюється такими соціолінгвістичними і контекстуальними параметрами, як стать, соціальний статус, клас, природа взаємин між співрозмовниками і ситуація, в якій використовується звертання [ 9: 1080].

Сучасні лінгвісти досліджують форми звертання в різних сферах та ситуаціях, чимала частка таких досліджень припадає на академічні кола. Увагу дослідників привертають, зокрема, звертання, якими користуються професори, лектори, інструктори та їхні студенти. Так, було встановлено, що студенти найбільше використовують щодо лекторів такі форми звертання як:

1. титул і прізвище;
2. форми, що виражають повагу;
3. ім'я.

Для початку розгляньмо детальніше форми звертання у Німеччині. Цікаво, що професор – це не титул, а насамперед посада. Університети та федеральні землі можуть присудити звання професора навіть тим особам, що не захистили дисертацію, але це є загалом винятком. Більш престижним є отримання звання почесного професора за професійні, педагогічні та особисті якості.

Щодо докторів та професорів у Німеччині використовуються такі форми звертання: *Doktor / Doktorin* та *Professor / Professorin*, наприклад: *Herr Professor; wir schieben... 'Пане професоре, ми йдемо...'* [8: 65].

Поширеними є форми звертання на зразок *sehr geehrter Herr Professor* 'вельмишановний пане професоре' або *sehr geehrter Herr Professor Meyer* 'вельмишановний пане професоре Майєр'. Щодо жінок-професорів використовуються форми *sehr geehrte Frau Professor* 'вельмишановна пані професоре' або *sehr geehrte Frau Professorin Kaminski* 'вельмишановна пані професоре Камінські' [4: 49]. Допустимими є скорочення *Dr., Prof.* у документації.

Професор не є академічним ступенем, залежно від федеральної землі після підтвердження професори отримують звання *Privatdozent* 'приват-доцент' або *Dr. habil.* 'док-

тор наук', наприклад: *Das werde ich tun, Herr Dozent* 'я це зроблю, пане доценте' [8: 301].

За розпорядженням міністра культури звання професора можуть отримувати особи, що не належать до академічної сфери. Щодо таких осіб використовуються такі форми звертання: *sehr geehrter Herr Professor* 'вельмишановний пане професоре' або *sehr geehrter Herr Professor Ravensburg* 'вельмишановний пане професоре Равенсбург' [4: 50].

Професорів жіночої статі ділять на дві групи:

- 1) одні наполягають на використанні звертання *Frau Professorin* 'пані професорко';
- 2) інші ж дозволяють величати їх *Frau Professor* 'пані професорко'.

У звертанні до ректорів університетів можливе використання багатьох форм: *sehr geehrter Herr Professor* 'вельмишановний пане професоре', *sehr geehrter Herr Professor Winter* 'вельмишановний пане професоре Вінтер', *sehr geehrter Herr Rektor* 'вельмишановний пане ректоре'; до жінок: *sehr geehrte Frau Professorin* 'вельмишановна пані професорко', *sehr geehrte Frau Professorin Müller* 'вельмишановна пані професорко Мюллер', *sehr geehrte Frau Rektorin* 'вельмишановна пані ректорко' [4: 50]. На письмі, звертаючись до ректорки чи до ректора, можна також використовувати форму звертання *Eure/ Euer Magnifizenz* 'Ваше превосходительство'. Деканів університетів величають *Frau Professorin* 'пані професорко' / *Herr Professor* 'пане професоре' чи *Eure / Euer Spektabilität* 'Ваша поважність' [2: 158].

У звертанні слід називати докторський титул. Можливим є також використання звертання *Doktor* 'доктор', що у суто офіційному контексті поєднується з *Frau* та *Herr*, які нерідко доповнюються прізвищами, зокрема коли згадуються відповідні особи: *Ah, der älteste vom Herrn Doktor, wenn ich mich nicht irre?* 'А, найстарший від пана доктора, якщо не помиляюся?' [8: 43].

У таких випадках (на письмі) прийнятним є скорочення *Dr.*: *sehr geehrter Herr Dr. Müller* 'вельмишановний професоре докторе Мюллер' / *sehr geehrte Frau Dr. Steinbach* 'вельмишановна пані докторко Штайнбах' [4: 51].

Нерідко щодо докторів використовується форма звертання *sehr geehrte Damen und Herren Doktoren* 'вельмишановні пані та панове доктори', якщо звертання стосується лише чоловіків *sehr geehrte Herren Doktoren* 'вельмишановні пани доктори'.

За наявності двох докторських ступенів необхідно, коли називається адресат, вказувати обидва ступені: *Dr.phil. Dr.med. Helga Berner* 'доктор філософських наук, доктор медичних наук Хельга Бернер'. Звертаючись до такої особи, прийнято називати ступінь один раз: *sehr geehrte Frau Dr. Berner* 'вельмишановна пані докторе Бернер'. Наявність двох ступенів є досить поширеним явищем у Німеччині [4: 51].

Там не прийнято відображати у звертанні звання, що отримуються після закінчення вищих навчальних закладів: *sehr geehrter Herr Meister* 'вельмишановний пане Майстер', *sehr geehrte Frau Raddenhaus* 'вельмишановна пані Раденхаус'. Звання вказуються на письмі, скажімо, коли називається адресат у листі: (букв.) *Herrn Dipl.-Ing. Karl Meister* 'пану дипломованому інженеру Карлу Майстеру', *Frau Dipl.-Ing. Elke Raddenhaus* 'пані дипломованій інженерці Елке Раденхаус' [4: 51].

У Німеччині випускники, склавши іспити в магістратурі, отримують диплом із записами на зразок "магістр гуманітарних наук", в Австрії вказується титул *Herr Magister* 'пані магістр' або *Frau Magistra* 'пані магістр'. Випускники, що вивчають гуманітарні, соціальні

та природничі науки, по закінченні вищих навчальних закладів отримують звання магістра. Випускники вищих професійних училищ отримують звання магістрів професійних училищ. Колишні студенти економічних та технічних університетів отримують звання *Herr Diplomkaufmann* ‘дипломований комерсант’ або *Frau Diplomingenieur* ‘пані з дипломом інженера’. Цікавим є те, що такі академічні звання в Австрії входять до складу імені і мусять вноситися до офіційних документів, зокрема це записується в паспорт [10]. Австрійські особливості у звертанні можуть зазнати змін під впливом норм Європейського Союзу. Як і переважній більшості країн, Австрії доведеться прийняти єдину систему видачі дипломів бакалаврів та магістрів. У європейських дипломах не вказується форма звертання, що є характерною австрійською особливістю.

У звертанні до жінки-керівника університету чи іншого вищого навчального закладу використовується форма *Frau Präsidentin* ‘пані президентко’ або *Frau Professorin* ‘пані професорко’, до чоловіка – *Herr Präsident* ‘пане президенте’ або *Herr Professor* ‘пане професоре’.

У Німеччині дедалі менше уваги приділяється звертанням зі званнями, порівняно з тим, як було раніше. В Австрії ситуація інша. Знецінення професорських титулів привело до того, що викладачі вищих навчальних закладів відрізняються від нештатних та почесних професорів звертанням до них *Universitätsprofessoren* ‘університетські професори’. Проте нікому не спадає на думку звертатися до них *Herr Universitätsprofessor* ‘пане університетський професоре’. Цілком вистачає звертання *Herr Professor* ‘пане професоре’. Звертання не виконують у таких випадках функції розрізнення за рангом. Проте це не стосується військової сфери, де звертання віддзеркалює вищий чи нижчий ранг, а неправильно вжите звертання розцінюватиметься як недостойне та неприйнятне [10].

В Австрії вчителів, що працюють у гімназії, також величають професійним званням *Professor* ‘професор’, викладачів вищих навчальних закладів – *Universitätsassistent* ‘асистент в університеті’, *Universitätsdozent* ‘доцент університету’ або *Universitätsprofessor* ‘професор університету’.

Що стосується ситуації в США та Англії, то лише невелика кількість студентів називає лекторів на ім’я, більшість із них схильна називати лекторів професором чи доктором. Отже, можна зробити висновок про те, що використання у звертанні титулу та прізвища лектора або шанобливої форми вказує на повагу студентів до викладачів. Використання ж імені у звертанні до лектора свідчить про стирання граней у стосунках обох сторін і є сигналом підвищення рівня фамільярності [7: 189].

Звертаючись до педагогів, студенти використовують такі форми [1: 96]:

1. ім’я;
2. титул і прізвище або ім’я;
3. шанобливу форму звертання.

При звертанні до невідомих викладачів, спілкуючись із ними за допомогою електронної пошти та по телефону, студенти використовують звертання ‘професоре, докторе’. В особистому спілкуванні з викладачами вони також користуються такими формами. Використовувати ім’я дозволила собі невелика частка студентів, це стосується лише спілкування віч-на-віч.

Звертаючись до відомих професорів, студенти використовують при електронному листуванні та розмовляючи по телефону в особистому спілкуванні, вокативи ‘профе-

сор', 'доктор' та ім'я [9: 2011].

Студенти називають причини використання тих чи тих форм звертання. Так, наприклад, *Professor* звучить для них як скоромовка, *Doctor* – дивно, надто формально, використання загальних універсальних звертань виражає неповагу, є допустимим лише щодо вчителів старшої школи та викладачів коледжів, є дуже неформальним, використання імені у звертанні до викладача показує неповагу, є дуже некомфортним, не є дозволенним культурою спілкування та потребує визначеності ролей співрозмовників [3: 256].

Що стосується факторів, які впливають на вибір звертання, то серед них виокремлюють такі:

- 1.стать;
- 2.вік;
- 3.особистість;
- 4.близьке спілкування;
- 5.природа взаємодії;
- 6.тип занять;

7.інші (серед них – звертання 'професор' – менш формальне, є належним у вищих навчальних закладах; 'доктор' – вимога викладача; загальні форми – звичка; ім'я – вимога викладача, спілкування на рівних, більш дружнє, простіше).

Коли викладач, представляючись, використовує титул 'професор', у студентів складаються такі враження про нього: освічений, розумний, має науковий ступінь. Курс, що веде цей викладач, буде цікавим, приносить задоволення, проте студенти будуть змушені добре працювати. Студенти сприймають викладачів, які, представляючи себе, використовують слово 'доктор', певною мірою негативно, недружньо, щодо викладача складається враження про те, що він – невпевнений, їхній курс буде напруженим, цікавим, проте нудним. Звертання загального характеру навіюють думку про те, що викладач не має наукового ступеня, є старомодним [3: 258].

Цікавими на нашу думку є ті звертання, які використовує викладацький склад стосовно студентів. Деякі професори, щоб бути ближчими до студентів, використовують форми звертання, що виражають дружні стосунки, наприклад: '*молодий чоловіче, юначе, юна леді*' та інші. Асиметрія у використанні звертання виражає неоднакові рівні формальності / неформальності. Студенти, звертаючись до лекторів із використанням формальних вокативів (титул і прізвище чи шанобливі форми звертання), отримують у відповідь неформальні вирази. Використання титулу та прізвища у звертанні та шанобливих форм звертання виражає формальність та дистанцію щодо адресата мовлення, що має вищий соціальний статус, проте такі форми звертання можуть використовуватися у спілкуванні між друзями в жартівливому тоні [7: 182]. У такому випадку звертання виражатиме солідарність. Ненормативні слова та інвективи в такій ситуації будуть показником дружніх стосунків серед подружок чи братерства в чоловічому колі.

Найпоширенішою формою звертання є титул та прізвище. Стать, вік, особистість, близьке спілкування, природа взаємодії та тип занять впливають на вибір тих чи тих форм звертання. Звертання регулюється такими соціолінгвістичними і контекстуальними параметрами, як стать, соціальний статус, клас, природа взаємин між співрозмовниками і ситуація, в якій використовується звертання.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Axelson E. Vocatives: A double-edged strategy in intercultural discourse among graduate students // *Pragmatics*. – 2007. – Vol. 17. – No. 1. – P. 95–122.
2. Ratgeber für Anschriften und Anreden. – Berlin: Bundesministerium des Innern, 2004. – S. 158, 165.
3. Dickey E. Forms of address and terms of reference // *Linguistics*. – 1997. – 33. – P. 255–274.
4. Duden Moderne Geschäftsbriefe – leicht gemacht. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2008. – 297 S.
5. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in acht Bänden. – Mannheim [u. a.]: Dudenverlag, 1993. – 1892 S.
6. Duden Deutsches Universalwörterbuch. – 4. neu bearbeitete und erweiterte Auflage. – Mannheim u. a.: Dudenverlag, 2001.
7. Formentelli M. Address strategies in a British academic setting // *Pragmatics*. – 2009. – Vol. 19. – No. 2. – P. 179–220.
8. Tellkamp U. Der Turm. Geschichte aus einem versunkenen Land. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 2008. – 972 S.
9. Wright S. Forms of address in the college classroom // *Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. – York: W. Ahrens, 2009. – P. 1079–1087.
10. manager magazine online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.manager-magazin.de>

УДК 811`373.234:811.11-115

*Цебровская Т.А.*  
(Симферополь, Украина)

### ЭТНОНИМЫ КАК СРЕДСТВО ДЕМАРКАЦИИ ВАРИАНТОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Статья посвящена вивченню етнолінгвістичних, етимологічних та семантичних особливостей функціонування дерогативно маркованих етнонімів в американському та канадському варіантах сучасної англійської мови з позицій соціальних та міжсетнічних установок.*

**Ключові слова:** *етнонім, етнолінгвістика, демаркація, соціальна установка, міжсетнічна установка, англійська мова.*

*Статья посвящена изучению этнолингвистических, этимологических и семантических особенностей функционирования дерогативно маркированных этнонимов в американском и канадском вариантах современного английского языка с позиций социальных и межэтнических установок.*

**Ключевые слова:** *этноним, этнолингвистика, демаркация, социальная установка, межэтническая установка, английский язык.*